

11. Угода про співробітництво між Кабінетом Міністрів України і Всесвітньою організацією інтелектуальної власності [Електронний ресурс]: Постанова КМ від 26.09.2002 № 1421 (1421-2002-п) // Офіційний веб-сайт ВРУ. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/999_003

Статтю подано до редакції 15.10.2012 р.

УДК 339.972

А.О. Мельник, канд. екон. наук, доцент
кафедри міжнародних економічних відносин,
Хмельницький національний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМУ ВИЯВЛЕННЯ ПЕРЕДУМОВ СВІТОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ

АНОТАЦІЯ. У статті визначено функції, що покладено на даний механізм і визначають його призначення. Розписано особливості застосування наукових методів при формуванні та реалізації механізму виявлення передумов світових економічних криз.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: механізм виявлення передумов світових економічних криз, світова економічна криза, наукові методи, функції механізму.

АННОТАЦИЯ. В статье определены функции, возложенные на данный механизм и определяют его назначения. Расписаны особенности применения научных методов при формировании и реализации механизма выявления предпосылок мировых экономических кризисов.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: механизм выявления предпосылок мировых экономических кризисов, мировой экономический кризис, научные методы, функции механизма.

ABSTRACT. The article defining functions assigned to this mechanism and define its purpose. Painted features of scientific methods in the formulation and implementation mechanism of detection conditions of global economic crisis.

KEYWORDS: mechanism for identifying the preconditions of the world economic crisis, the global economic crisis, the scientific method, function mechanism.

Актуальність теми. Не передбачуваність наслідків процесів глобалізації, для всіх країн світу та швидке поширення негативних економічних процесів світовою економікою призвели до усвідомлення необхідності формування дієвого механізму регулювання глобалізаційних процесів як на світовому, так і на національному рівнях. Саме глобалізація світової економіки сприяє швидкому поширенню економічних криз. Тому складні глобалізаційні процеси обумовлюють необхідність розробки механізму виявлення передумов світових економічних криз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сутності механізмів регулювання та їх дії набули поширення у 70-х роках ХХ століття. Широкого поширення набули механізми регулювання економічних систем мікро рівня, але з поширенням неконтрольованих негативних наслідків глобалізації постала необхідність розробляти дієві механізми регулювання економічних процесів на світовому рівні.

Проблемам впливу глобалізаційних процесів на економічний розвиток приділяється значна увага в працях як вітчизняних вчених О. Білоруса [1], В. Будкіна [2], Ю. Макогона, А. Філіпенка [3], Ю. Пахомова [3], так і зарубіжних: Ф. Борделя, Дж. Даннінга, П. Кругмана [4], Т. Фрідмена [5] та ін. Теоретико-методологічні основи процесів регіоналізації закладені в працях Вітчизняні вчені у своїх працях розглядають такі механізми з різних аспектів.

Механізми як інструменти міждержавної взаємодії та міжнародного регулювання розглядаються у працях зарубіжних і вітчизняних учених. Так, вітчизняний учений В. Білоцерківський розглядає у своїх працях механізм взаємодії національних економік країн світу [6]. М. Згуровський, А. Філіпенко і Ю. Пахомов пропонують формування геоекономічного механізму, який передбачає створення геоекономічного трибуналу та умов для його функціонування [3]. О. Підлісна у своїх дослідженнях розглядає форми і механізми інтеграції національної економіки у світове господарство [7].

Метою статті є розкриття особливостей застосування наукових методів при формуванні і реалізації механізму виявлення світових економічних криз.

Основний зміст статті. Під механізмом регулювання в економічній сфері ми розуміємо сукупність заходів, чинників, які перебувають у взаємозв'язку з метою підвищення ефективності задоволення потреб суспільства та забезпечення економічного розвитку.

Оскільки в економічній науці механізм виявлення передумов світових економічних криз не розглядався, ми даємо власне бачення його змістовності та призначення.

На механізм виявлення передумов світових економічних криз покладено виконання таких функцій:

— організаційна, полягає в створенні дипломатичної, інформаційної, нормативно-законодавчої та інституціональної бази для реалізації механізму виявлення передумов світових економічних криз. Встановлення правил участі та використання результатів реалізації механізму;

— прогноуюча, реалізація механізму виявлення передумов світових економічних криз може допомагати визначати етапи економічного розвитку національних економік, окремих сфер господарювання та світової економік у цілому та передбачати їх трансформації. З точки зору довгострокового планування на основі виявлених передумов криз механізм дозволяє: моделювати розвиток (масштаби, швидкість поширення, глибина враження) криз, моделювання наслідків кризи для національних і світової економік, прогнозування обсягів збитків впродовж кризи і після неї, на різних рівнях (підприємницькому, галузевому, національному, світовому). Дана функція передбачає сфери поширення криз, час і характер їх прояву;

— координаційна, спільна реалізація механізму кількома учасниками світової економіки потребує узгоджених і скоординованих дій, що у результаті забезпечує його ефективність. Виконання даної функції потребує створення координаційного наднаціонального центру реалізації механізму, який буде координувати процеси виявлення і подолання криз як на національному, так і на світовому рівнях;

— попереджувальна, під час перебігу світових економічних криз економічні системи зазнають збитків реалізація даного механізму покликана зменшити їх

обсяги, а по можливості уникнути координаційний центр на основі зібраної інформації буде здійснювати прогноз розвитку національних та світової економіки та проводити попереджувальну роботу з урядами країн щодо подолання та стримування поширення кризових явищ;

— стимулююча, передбачає визначення чітких вигод від застосування даного механізму на національному та світовому рівнях, які будуть сприяти його реалізації відповідно до встановлених загальносвітових правил;

— контрольна, пронизує наскрізно процес реалізації механізму виявлення передумов світових економічних криз для виконання ним головної мети, запобігання маніпуляцій і штучних провокувань криз на користь зацікавлених сторін. Дана функція передбачає перевірку всіх учасників реалізації механізму на кожному етапі, а саме перевірку: інформації наданої країнами про економічний стан; конфіденційність застосування інформації, лише з метою виявлення передумов криз; незаангажованості експертів щодо висновків і рекомендації засобів обмеження впливу криз на окремі національні економіки чи сфери господарювання; правильності застосування рекомендованих заходів на національному рівні; визначення рівня їх дієвості на національному та світовому рівнях. Контроль повинен здійснюватись, як у процесі реалізації механізму, так і по його завершенню. Дієвість реалізації механізму визначається подоланням передумов криз чи обмеженню їх впливу у межах національних і світових економік;

— інформаційна забезпечує формування ефективних каналів обміну та форм руху інформацією між учасниками у період реалізації механізму виявлення передумов. Інституціональна інфраструктура повинна забезпечувати захист і конфіденційність отриманої інформації та коректне її застосування по відношенню до всіх суб'єктів світової економіки;

— консультуюча передбачає, що координаційний центр, який буде акумулювати і накопичувати інформацію про зміни економічного стану національних економік буде проводити консультаційну і дорадчу роботу, рекомендуючи застосування найбільш дієвих і ефективних засобів подолання криз і втримання процесів їх поширення;

— компромісна, передбачає, що кожний учасник реалізації механізму виявлення передумов світових економічних криз має власні інтереси, які мають бути досягненні не перешкоджаючи досягненню інтересів решти учасників. Він забезпечується узгоджених, визначеними правилами застосування засобів та інструментів обмеження поширення чи подолання негативного впливу світових економічних криз.

Можливість виконання зазначених функцій досягається при застосуванні ряду наукових методів. Складність формування та застосування даного механізму вимагає визначення особливостей їх застосування у механізмі виявлення передумов світових економічних криз і розподілу методів на такі групи: загальнологічні (аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, індукція, дедукція, теоретичне моделювання), теоретичні (віртуальний експеримент, математична формалізація, гіпотетичний перехід), соціологічні (анкетування, експертне опитування, спостереження), порівняльно-історичний (історичний опис, періодизація, хронологічний, ретроспективний), емпіричні (контент-аналіз, івент-аналіз, експеримент), функціональні (декомпозиція, композиція, інституціональний і функціональний), прогностичні (аналогії, екстраполяції, дельфійський метод, сце-

нарний). Умовно зазначені методи можна застосовувати на етапах формування та реалізації механізму. Так, на етапі формування необхідно застосовувати методи, які забезпечують інформаційну, організаційну, структурну складові, а саме: загально-логічні методи, теоретичні, порівняльно-історичний, функціональні, прогностичні. На етапі реалізації механізму виявлення передумов світових економічних криз потрібно застосовувати методи практичної дії, а саме: соціологічні, емпіричні. При цьому слід зазначити, що такий поділ є умовним і не є константою, залежить від особливостей і параметрів протікання криз.

Загально-логічні методи охоплюють: аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, індукція, дедукція.

Аналіз є одним із найвагоміших методів при виявленні передумов світових економічних криз, його застосування дає можливість наповнити процес реалізації даного механізму інформаційною складовою. Завдяки використанню даного методу визначаються тенденції розвитку національних і світової економік та їх сфер. Аналіз як науковий метод включає: попередній моніторинг, вивчення тенденцій розвитку світової економіки та її сфер, дослідження економічного стану окремих національних економік. На основі результатів аналізу визначається вірогідність формування передумов для прояву економічних криз і їх поширення світовою економікою. Завданням попереднього моніторингу є виявлення трансформацій економічного стану національних та світової економік. Аналіз світової економіки передбачає виявлення наявних і прихованих загроз у зв'язку зі зміною загальних тенденцій розвитку, трансформацією властивостей і її характеристик (економічних, політичних, соціальних, фінансових, демографічних, торговельних, технологічних, інформаційних та інших). Аналіз національних економік має на меті визначення слабких сегментів, стан яких є нестабільним і може зумовити формування передумов виникнення економічних криз. При аналізі національних економік увага зосереджена на вивченні: стану грошово-кредитного ринку (вартість кредитних ресурсів та умови їх залучення, рівень інфляції, зміна курсів валют, інвестиційна привабливість галузі і регіону), системи оподаткування, рівня платоспроможності і доходів населення та суб'єктів господарювання, цінової кон'юнктури та механізмів формування цін, рівня технологічного розвитку виробничих сил, політичні пріоритети владних структур, рівня ділової етики ведення бізнесу тощо.

Синтез, дозволяє розглядати світовому економіку як цілісну систему, яка включає до свого складу країни з різним рівнем економічного і політичного розвитку, демографічною ситуацією, релігійними і культурними традиціями, способами виробництва і ведення бізнесу. Забезпечує можливість сформулювати механізм виявлення передумов світових економічних криз за рахунок визначення зв'язків між суб'єктами та характеру взаємовпливу і взаємозалежності між ними. Завдяки даному методу механізм об'єднує різних учасників спільним процесом його реалізації.

Абстрагування дозволяє перенести дослідження від абстрактного поняття світова економічна криза до реальних тенденцій розвитку національних і світової економік, а згодом на основі отриманих аналітичних результатів сформулювати теоретичні закони і закономірності економічного розвитку в умовах глобалізації.

Узагальнення дає можливість виділити властивості характерні для економік різних типів в умовах глобалізації, це у свою чергу дозволяє підібрати засоби та інструменти подолання та попередження прояву світових економічних криз індукція.

Індукція дає можливість зробити наукові висновки на основі існуючих результатів дослідження. Такі висновки не є науковими законами і можуть бути у процесі подальших досліджень чи підтверджені чи спростовані, але вони дають можливість сформулювати закономірності розвитку економічних процесів на конкретний час.

Дедукція дозволяє на основі однакових вхідних параметрів робити висновки про ідентичний розвиток економічних процесів (кризи). Даний метод передбачає визначення параметрів досліджуваних процесів (криз) і показників, які їх характеризують, при однакових тенденціях змін значень визначених показників можна прогнозувати розвиток відповідних економічних процесів, які лише розвиваються чи проявляються.

Теоретичні методи включають: віртуальний експеримент, математична формалізація, гіпотетичний перехід.

Віртуальний експеримент може застосовуватись з метою теоретичного моделювання щодо зміни параметрів економічного розвитку, які можуть призвести до прояву криз. Даний метод може бути реалізований за допомогою розробки відповідного програмного забезпечення.

Математична формалізація дозволяє математичними символами описувати економічні процеси і визначати їх закономірності, тенденції. Даний метод передбачає складання моделей математичних залежностей визначених параметрів і показників, які властиві досліджуваним економічним процесам.

Гіпотетичний перехід від абстрактного до конкретного дозволяє досліджуючи абстрактне поняття світова економічна криза визначати конкретні його характеристики, параметри, причини, передумови виникнення, причини поширення, етапи розвитку, наслідки для економічного розвитку як на національному, так і на світовому рівнях.

Соціологічні методи охоплюють такі, як: анкетування, експертне опитування, спостереження.

Анкетування може розглядатись як збір первинних матеріалів у соціологічних, економічних, демографічних, маркетингових, політичних та інших дослідженнях. Застосування даного методу можливе шляхом створення спеціальних служб на наднаціональному рівні чи використання послуг уже існуючих незаангажованих інформаційних лабораторій, агентств, науково-дослідних підрозділів. Анкетування може відбуватись різними способами у залежності від об'єкту дослідження та особливостей респондентів які виступають джерелом інформації. Узагальнені результати анкетування є джерелом об'єктивної інформації і можуть використовуватись при виборів важелів впливу та інструментів подолання чи попередження світових еконбмічних криз.

Експертне опитування, різновид опитування під час якого респондентами є експерти — висококваліфіковані фахівці у визначеній галузі. Даний метод передбачає участь фахівців у процесі аналізу досліджуваних економічних процесів і явищ та застосовується як самостійний додатковий засіб аналізу, який підтверджує достовірність зібраної інформації чи сформованих висновків.

Спостереження, пасивний метод наукових досліджень, який передбачає, що дослідник не впливає на розвиток подій, а лише фіксує зміни досліджуваного середовища. Даний метод є невід'ємною складовою методологічного інструме-

нтарію формування і реалізації механізму виявлення передумов прояву світових економічних криз.

Група порівняльно-історичних методів дослідження включає: історичний опис, періодизація, хронологічний, ретроспективний.

Сутність історичного методу полягає в розумінні об'єктивної дійсності, що розвивається цілісно, як складна система об'єктів, явищ і процесів, що виникли у визначених умовах під впливом визначених факторів і причин, які змінюються і виникають передумови для їх зростання та розвитку. Історичний опис є результатом емпіричного спостереження. Застосовується за умов якщо об'єктом пізнання є історична реальність або виразно виділені в часі і просторі його фрагменти; по-друге, предметом знання є спрямована суспільно значуща діяльність, що розвивається; по-третє, в описі фіксуються деталі і закріплюється інформація, необхідні для пояснення діяльності, її класифікації, типології, систематизації та ін.; по-четверте, повні, часткові й індивідуальні описи визначають описи як особливі пізнавальні структури. Дозволяє описати не лише економічні особливості протікання криз в історії, але й виписати соціальні настрої, суспільні процеси що їх супроводжували, які можуть бути використані для виокремлення причин і передумов прояву та розвитку світових економічних криз.

Періодизація використовується оскільки світові економічні кризи виникали історично багато разів відповідно до циклів економічного розвитку. Залежно від циклів економічного розвитку та їх тривалості можна визначити періодичність настання криз, а відповідно можна сформулювати періодичність формування і прояву їх передумов на різних рівнях (національному, світовому).

Хронологія дозволяє змодельовати ситуацію з минулого відтворюючи події у часі та розпланувати реалізацію механізму виявлення передумов світових економічних криз.

Ретроспективний метод застосовується для опису криз, які відбулись, але мають практичну, теоретичну цінність. Їх цінність є безумовною внаслідок відсутності більш наглядних уроків історії для сучасності. Використовується для виявлення передумов світових економічних криз у різні історичні часи за різних моделей цивілізаційного розвитку.

Емпіричні методи охоплюють: контент-аналіз, івент-аналіз, експеримент.

Контент-аналіз є важливим інструментом оцінювання характеру та інтенсивності впливу засобів масової інформації на суспільну свідомість з питань подолання, особливостей перебігу та наслідків світових економічних криз. Метою даного аналізу є визначення підтексту і мети інформаційних повідомлень.

Івент-аналіз є одним із найпоширеніших методів прикладного вивчення динаміки політичних ситуацій. Методика івент-аналіза заснована на спостереженні за ходом і інтенсивністю подій із метою визначення основних тенденцій еволюції обстановки в окремих країнах і на міжнародній арені.

Експеримент є активним методом дослідження, який передбачає імітацію розвитку подій, у нашому випадку, особливості поширення і перебігу світових економічних криз у визначених умовах функціонування світової економіки.

Функціональні методи включають: декомпозицію, композицію, інституціональний і функціональний.

Декомпозиція і композиція повинні застосовуватись паралельно, оскільки світова економіка це сукупність складних елементів, які є самостійними у прийнятті рішень (декомпозиція), а даний механізм об'єднує їх діяльність щодо виявлення передумов світових економічних криз і їх подолання (композиція).

Інституціональний передбачає визначення організаційних структур, що будуть забезпечувати реалізацію механізму, їх повноваження та обов'язки, характер внутрішньої взаємодії.

Функціональний визначає призначення механізму, місце та роль кожного учасника при формуванні та реалізації механізму.

Методи прогностичні охоплюють: аналогії, екстраполяції, дельфійський метод, сценарії.

Аналогії та екстраполяції застосовується разом з групою порівняльно-історичних методів методами, оскільки переносить властивості криз, які вже відбулись, на ті, передумови яких лише формуються чи виявляються.

Дельфійський метод застосовується при прийнятті рішень, оскільки передбачає збирання, систематизацію та узагальнення позицій експертів і формуванні на їх основі узагальненої думки з визначеного питання.

Сценарії використовуються як спосіб моделювання розвитку досліджуваних явищ у часі при зміні параметрів функціонування.

Висновки. Застосування даних методів при формуванні та реалізації механізму виявлення передумов світових економічних криз забезпечує його дієвість і виконання покладених на нього функцій.

Література

1. Білорус О. Стратегічні імперативи розвитку України в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / О. Білорус // Економічний часопис—XXI. — 2001. — № 10. — Режим доступу : <http://www.soskin.info/ea.php?pokazold=20011090&n=10&y=2001>.
2. Філіпенко А.С. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть : [навч. посібник для студ. вищих навч. закладів] / А.С. Філіпенко, В.С. Будкін — К. : Либідь, 2002.
3. Згуровський М., Філіпенко А. Пахомов Ю. Гео економічні сценарії розвитку і Україна. Монографія / М. Згуровський, А. Філіпенко і Ю. Пахомов. — К.: Видавничий центр «Академія», 2010. — 328 с.
4. Кругман П. Возвращение великой депрессии? / П. Кругман [пер. с англ. В. Егорова]. — М. : Эксмо, 2009. — 336 с.
5. Friedman M. Markets to the Rescue / M. Friedman // Wall Street Journal, October 13, 1998.
6. Міжнародна економіка : навч. посіб. / Білоцерківець В. В. [та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Задоя та д-ра екон. наук, проф. В. М. Тарасевича ; Дніпропетр. ун-т економіки та права. — Д. : Вид-во ДУЕП, 2010. — 339 с.
7. Круш П. В. Національна економіка: регіональний та муніципальний рівень : підручник / П.В. Круш, О.О. Кожемяченко ; НТУ України «Київський політех. ін-т». — К. : Центр учбової літератури, 2011. — 320 с.
8. Гэлбрейт Дж. К. Кризис глобализации / Дж. К. Гэлбрейт [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.ptri.ru. — 10 с.
9. Стиглиц Дж. Как реформировать глобальную финансовую систему / Дж. Стиглиц // Проблемы теории и практики. — 2005. — №1. — С. 6—11.

Статтю подано до редакції 14.10.2012 р.